

Іван Сірко: яким ми його не знаємо

Департамент культури і туризму
Полтавської обласної військової адміністрації
Полтавська обласна бібліотека
для юнацтва ім. Олесе Гончара

Серія «Титани, які зміцнюють націю»

Іван Сірко: яким ми його не знаємо

Бібліографічний покажчик

Укладач: *Надія Карпінська*

Іван Сірко: яким ми його не знаємо : (до 420 (415) річчя від дня народження Івана Сірка) : бібліограф. покажчик / Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесе Гончара ; уклад. Н. Карпінська. – Полтава : ПОБЮ імені Олесе Гончара, 2025. – 32 с. – (Серія «Титани, які зміцнюють націю»).

Запорозьке козацтво подарувало світові цілу плеяду видатних вождів, які мужньо протистояли іноземним загарбникам. Найяскравіша постать серед них – кошовий отаман Іван Сірко. Ще за життя його ім'я було оспіване в думах та піснях, увійшло в легенди, стало символом не тільки запорозького козацтва, а й усього волелюбного духу українського народу. Часто в бій за праведне діло вів козаків Іван Сірко. Саме тоді його ім'я стало відоме всій Європі і не тільки їй.

Про це – у матеріалі бібліографічного покажчика.

Рекомендовано старшокласникам, студентам, викладачам та всім, хто цікавиться видатними особистостями України.

ЗМІСТ

<i>Від укладача</i>	4
<i>Життєвий шлях отамана Сірка</i>	5
<i>Полководець, який не програв жодної битви</i>	10
<i>Легенди про кошового отамана Івана Сірка</i>	15
<i>Вшанування пам'яті</i>	17
<i>Пам'ятники</i>	20
<i>Іван Сірко та сьогодення</i>	24
<i>Бібліографічні джерела</i>	 26
<i>Твори про Івана Сірка</i>	29
<i>Електронні ресурси</i>	29

Від укладача

Непоспіхом відступають століття – одне, друге, третє, четверте, п'яте... Перетворюються на бувальщини події, а особистості стають легендами. Що ж широкому загалові відомо про Івана Сірка (Iwan Sierko, 1605 (1610) – 1680)? Так, першим поглядом і не вхопиш...

Українська земля завжди була надзвичайно багата талантами і героями, які своїми славетними справами і всім своїм життям стали прикладом відданого служіння своєму народові. Там де вороги і окупанти плюндрували і всіляко знищували навіть саму пам'ять про легендарних українців, в народних переказах і легендах, в кобзарських піснях і приказках, український народ щиро і свято зберігав та охороняв священну народну пам'ять, свою любов, велику шану і повагу до своїх героїчних захисників.

Нині, коли в Україні лютує чергова кривава війна з предковічними ворогами москалями, внутрішні колаборанти і зрадники намагаються знищити в будь-який спосіб наростаючий спротив українського народу, зневажаючи, спотворюючи, плюндруючи і ставлячи під сумнів звершення і героїзм не тільки сучасних національних героїв України, що самовіддано захищають Україну і всю Європу від московських ординців, а й героїзм наших славних предків.

Образливими і неприйнятними виглядають репліки «українських» зрадників, які змушені визнавати непереможний шлях військової звитяги Івана Сірка, але при цьому заявляють, що він як політик – нікудишній, мовляв нічого його ідеалізувати чи прославляти.

Лише ті, хто хоч раз спробував на собі тягар відповідальності за долю і життя інших людей на війні, ніколи не будуть плюндрувати військову звитягу своїх легендарних і славетних предків. Тому саме зараз, у надзвичайно складний і важкий час чергової ворожої агресії і ведення Народної Війни за Звільнення і Незалежність, треба частіше згадувати добрим словом легендарного Українського Характерника **Івана Сірка**.

Бібліографічний покажчик «Іван Сірко – яким ми його не знаємо» містить описи джерел, статей з періодичних видань, збірників, енциклопедій та електронних ресурсів. Матеріал складається з шістьох розділів, бібліографічні описи здійснено згідно з чинними державними стандартами та згруповані в алфавітному порядку за прізвищем авторів або назвами творів.

Видання призначене учнівству, студентству, викладачам, бібліотечним фахівцям та читачам, які зацікавлені історією нашого краю.

Електронна версія бібліографічного покажчика розміщена на сайті Полтавської обласної бібліотеки для юнацтва імені Олеса Гончара https://libgonchar.org/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=5&lang=uk та блозі «Світ бібліографа» <https://polbibliograf.blogspot.com>

Життєвий шлях отамана Сірка

*Отож Бог його вибрав, і до того призначив,
Щоб святого куца овежат видирати був він гарячий.
Із пащ вовчих поганських – овець, що в цноті і впокорі у Бога,
Славний у людів, світові став, а врагу йшла від нього тривога.
Пильно він був овець християнських стеріг, а також віри,
Увільнивши з неволі, а поган в'язнів наших без міри*

Анонім Рукописна віршована хроніка
другої половини XVII ст.

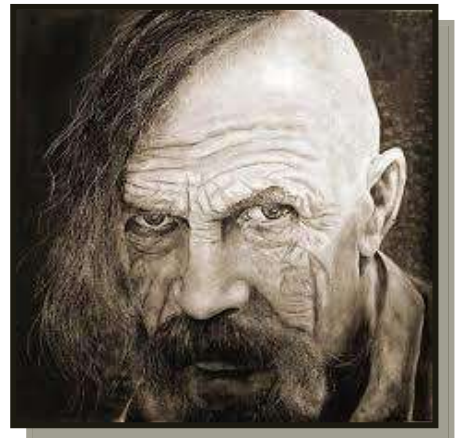
Короткий опис Сіркових діянь від 1681 р.

За діяльністю Сірка уважно стежили іноземні уряди, про нього розповідали читачам газети Польщі, Німеччини, Швейцарії та інших країн, а сам він листувався й був особисто знайомий з царями, королями, ханами, гетьманами, полководцями. Щиро дивувався анонімний автор польськомовної «Віршованої хроніки», створеної приблизно у 80-х роках XVII століття: чому простий козак з немилозвучним прізвиськом має славу знаменитих мальтійських рицарів, що героїчно протидіяли турецькій навалі, чому такої слави не зажив якийсь король або князь? Сам автор і знайшов відповідь на своє запитання, вважаючи Сірка виконавцем божого провидіння. Навіть його прізвисько, котрим звичайно кличуть псів, автор розшифрував як богодане. Сірко, за його словами, був поставлений Богом як пес на сторожі християнських овець, щоб видирати їх з вовчої пащеки бусурманів.

Вічна слава Сірка і запорозького козацтва ніколи не давала спокою ворогам України. Так, і за царських, і за сталінсько-брежнєвських часів цю сторінку історії України всіляко замовчували, фальсифікували, а то й просто забороняли.

А чи не є красномовним той факт, що біографії кошового отамана присвячено лише одне фундаментальне дослідження та й то написане майже сто років тому? Тільки останнім часом, коли розпочалося національне відродження України, коли було проголошено її незалежність, до постаті Івана Сірка почали дедалі частіше звертатися науковці, публіцисти, письменники, а могила кошового отамана всупереч протидії дніпропетровських «бонз» стала місцем прощі патріотів України.

Іван Дмитрович Сірко народився на початку XVII століття, приблизно між 1605-1610 роками. Це засвідчують насамперед результати досліджень останків Сірка, згідно з якими кошовому отаманові на момент його смерті в 1680 році було 70-75 років. Від першого дослідника біографії Сірка славетного українського історика Дмитра Яворницького пішла думка про те, що майбутній кошовий отаман народився в Слобідській Україні в слободі Мерефа (нині м. Мерефа Харківської області). Однак це не відповідає дійсності. Мерефа заснована лише 1658

року, тобто тоді, коли Сірко був у зрілому віці. Щоправда, він протягом тривалого часу з сім'єю жив у Мерефі у своєму будинку, а після його смерті тут мешкала дружина разом з деякими членами родини. Те, що Мерефа на Слобожанщині пов'язана з ім'ям кошового отамана, свідчить інша назва містечка, зафіксована деякими українськими літописами, – Сірківка. Де ж тоді шукати батьківщину Сірка?

Джерела дають підстави локалізувати її в Східному Поділлі, а саме на Вінниччині. Варто згадати, що Сірко в 1658-1660 роках був вінницький (кальницький) полковник. Як відомо, за тих часів в Україні на такі посади зазвичай обирали людей, які походили з тамтешніх країв.

Згадуючи лист гетьмана Лівобережної України Івана Самойловича до царського воєводи князя Г. Ромодановського від 20 квітня 1675 року, де переказані (у російському перекладі) слова самого Сірка: «А как родился за ляхами, там хочет й умереть». Отже, ясно, що Сірко народився на тих українських землях, які перебували під владою Речі Посполитої, а не на Московщині (до складу цієї останньої тоді входила якраз Слобожанщина).

Слушне припущення історика Володимира Борисенка про те, що місцем народження Сірка було сотенне місто брацлавського полку Мурафа за кілька кілометрів від Кальника. Тепер це село Жданов Вінницької області. До речі, від цієї Мурафи, певно, походить Мерефа на Слобожанщині, бо пересельці з Правобережної України на Лівобережну нерідко давали новозаснованим поселенням назви своїх рідних сіл чи містечок.

Слід також відзначити великий інтерес Сірка до заснованої ним самим приблизно 1675 року Келеберди на лівому березі Дніпра. Тривалий час він добивався в московського царя права володіти цим містечком чи слободою, а також розташованою неподалік, стратегічно важливою переправою через Дніпро біля Переволочної (цю переправу Сірко хотів мати вже не для себе, а для всього Війська Запорозького Низового).

Усупереч усталеному поглядіві слід вважати, що Сірко походив не з козацького роду, а з дрібної української православної шляхти. Відоме ім'я подільського шляхтича Войтеха Сірка, одруженого з якоюсь Оленою Козинською. Джерела згадують їх під 1592 роком. Не виключено, що вони були родичами ватажка запорожців. Можливо, не випадково королі Речі Посполитої, пишучи до Сірка, називали його «уродзоним».

Слово «шляхтич» унаслідок прищеплених ще шкільними підручниками сталінської доби стереотипів, викликає в багатьох негативні асоціації. Однак такий підхід не завжди правильний. Термін «шляхтич» тотожний словам «рицар», «шевальє», «дворянин» тощо і був загальноживаний не лише в Польщі, а й в Україні, Білорусі, Чехії. Якщо в Росії, Польщі й Чехії науковці, перехворівши на вульгарний соціологізм, уже не закидають пушкінові чи буніну, суворову чи кутузову, Жижці чи Костюшку шляхетського або дворянського походження, то чого ж до останнього часу не припиняються нападки на українську та білоруську шляхту? Чи не тому, що таким способом імперське «поділяй і пануй» переносилося на нашу багатостраждальну історію? Чи не тому, що потрібно було

накинути нігілістичне ставлення до історії України, «довести», що українці чи білоруси – то лише темна робоча сила без національної свідомості, етнографічний матеріал, приречений на побудову чужих імперій? Тим часом з української шляхти вийшло чимало видатних синів України, борців за її волю. Досить назвати імена Криштофа Косинського, Петра Конашевича-Сагайдачного, Івана Сулими, Івана Мазепи, Богдана Хмельницького і його сподвижників: Івана та Данила Виговських, Івана Богуна, Данила та Івана Нечаїв, Михайла Кричевського, Яна Соколовського, Силуяна Мужилівського та інших.

Етимологія прізвища

Прізвище Сірко носить виразну вовчу етимологію і навіть було козацьким прізвиськом отамана, яке він отримав від козаків згідно з січовою традицією. Заслугує на увагу походження слів «сірома, сіромаха, сіромашня», які означають найбіднішу, безрідну та бездомну частину козацтва. У народних піснях епітет «сіромаха» однаково вживався як до вовка, так і до найзнедоленіших козаків. По стародавньому індоевропейському повір'ю, за яким людина, яка вчинила тяжкий злочин і опинялася поза законом, перетворювалася на вовка. Адже як відомо, на Запорозжя нерідко втікали порушники законів.

Коли Сірку виповнилося 12 років, у його селі з'явилися запорожці. Козаки розповідали, що за дніпровськими порогами лежить острів Хортиця, хто зможе перетнути ці небезпечні водні пороги і складе іспити – буде козаком. На острові новачків перевірятимуть головні козацькі маги – характерники, нащадки давніх чарівників-волхвів. Щойно Іван почув про них, зрозумів, що у ньому живе така ж магічна сила, він повинен потрапити на Хортицю, щоб навчитися керувати нею. Сірко попросив запорожців узяти його з собою, але козаки лише кепкували з нього: він був занадто малий і кволий. Хлопець був у розпачі! Він не міг більше жити у цьому селі. Тоді козаки запропонували йому: якщо зможеш подолати дніпровські пороги і дістатися Хортиці – посвятимо тебе у козаки.

Посвята у козаки

Колись дніпровські пороги були найнебезпечнішими кам'яними перепонами в Європі. Уступи, що захищали острів, пропускали до нього лише найвідважніших. Коли запорожці повернулися після подорожі, вони не повірили своїм очам. В ущелині, прямо за тринадцятим порогом на них уже чекав той самий сільський хлопчик зі своїм вовком. Дитині перетнути смертельні пороги було просто не під силу. Тоді козаки зрозуміли, що слабкий на вигляд малий володіє якимись особливими знаннями. Тому на Хортиці його привели до особливих вчителів – характерників.

Нащадків давніх волхвів було лише п'ятеро. Вони мали продовжити випробування хлопчика і приготували для нього смертельно небезпечний іспит – стрибок у провалля. Малий мусив бігти що сили у повній темряві, не знаючи, що попереду прірва. Зрозумів він усе лише в останній момент, але стрибнув. Знизу козаки постелили солому, але Сірко цього не знав. Цей іспит був перевіркою. В той час, коли учень відривався від землі і знаходився за крок від смерті, він наче

переходив у інший простір. Ним керувала свідомість, цей стан дозволяв сповільнювати час, що давало змогу ухилятися від куль і ловити стріли голими руками.

Зовнішність і вдача Сірка не завжди збігаються з узвичаєними уявленнями про нього, що склалися в деяких художніх творах. Козацький ватажок мав зріст трохи вищий від середнього (174-176 см.), правильні риси обличчя, рівний ніс. До речі, це інтуїтивно вловив Рєпін, зобразивши його в центрі своєї картини «Запорожці пишуть листа турецькому султанові». Цікаво, що прототипом для образу Сірка на картині став відомий військовий діяч генерал Драгомиров. Лише одна істотна деталь не була відома Рєпіну та його консультантові Д. Яворницькому – родима пляма червоного кольору, яка була в Сірка на нижній губі з правого боку. Сучасники вважали її «божим знаком», даним на те, щоб відрізнати його од звичайних людей. Великий гетьман коронний, майбутній король Речі Посполитої Ян Собеський, який добре знав Сірка, й бачився з ним у Брацлаві 1671 року, писав тоді ж у листі: «Сірко чоловік дуже тихий, поступливий, лицарський і, здається, дуже зичливий, має велике довір'я в козацькому війську».

На жаль, за політикою ми дуже часто забуваємо про речі, значно важливіші в житті людини. І тут знову нам допомагають стереотипи. Запорожець в нашій уяві постає степовим лицарем, який у хвилини миру безжурно гуляє, а у воєнну годину мужньо б'ється з ворогом. Дружина чи діти в цій картинці якось не передбачені. Та і фольклор нам допомагає, адже знаменитий Сагайдачний проміняв жінку на тютюн та люльку:

*Мені з жінкою не возиться,
А тютюн та люлька
Козаку в поході знадобиться!*

У Сагайдачного – своя доля, а от Іван Сірко був людиною, для якої слова «сім'я», «дружина», «діти» були не порожнім звуком. Дружина отамана, можливо, була родом із Полтави. Доля Сіркової дружини була така ж нелегка, як і доля дружини гоголівського Тараса Бульби. Не випадково в українській народній думі «Вдова Івана Сірка й Сірченки» говориться:

*В городі Мерефі жила жона,
Старенька вдова,
Сірчиха-Іваниха,
Вона сім літ пробувала,
Сірка Івана в очі не видала.*

Кошовий мав двох синів – Романа та Петра і двох доньок, одну з них звали Софією. Перші повідомлення про сім'ю кошового постають у 1664 році, коли він разом із нею переїздить на Слобожанщину. Іван Сірко протягом тривалого часу жив із сім'єю у містечку Мерефа, поблизу Харкова. Там у них був свій дім. Старший син Петро був одружений з дочкою молдавського господаря Хінкула. Він, як співається в думі, поліг у бою проти турків за річкою Тор (Сіверський Донець). Про молодшого, Романа, також складено пісні. За дружину йому стала дочка тоді вже покійного гетьмана Івана Брюховецького. Весілля відбулося в 1679 році.

Батько відправив Романа із сотенним ескортом козаків на службу до короля Яна III Собеського, який опікувався молодшим Сірченком і після смерті Івана Сірка в 1680 році. Влітку 1682 року король писав запорожцям, що він робить це заради пам'яті про заслуги батька: «Уродзоний Сірко, котрого, як сина такого великого мужа і відважного ватажка, за цілісність християнства ми пригорнули до себе і взяли під свою опіку, аби показати світові, як ми вдячні праці його батька». Помер Роман у Мерефі на руках матері.

Про дочок Івана Сірка відомостей немає. Відомо тільки, що одна з них вийшла заміж за слобідського козака Івана Сербина, друга – за харківського козака Артеменка. Дочки зі своїми сім'ями тривалий час проживали в Мерефі. Після смерті Івана Сірка його вдова жила з кимось із членів родини. Був у Івана Сірка брат, який загинув у бою в квітні 1663 року, та інші родичі, що потрапили в полон. Кошовий отаман клопотався про їх обмін на білгородського мурзу Магомета.

Праправнучкою Івана Сірка вважається акторка **Марія Капніст-Сірко**. Її нащадки наразі живуть на Харківщині.

У вирі повстання отаман не зміг забрати з собою родину, і вона перетворилася на вагомий інструмент тиску в руках московського уряду. Наприклад, під час конфлікту 1673 року було віддано наказ «жену его и зятей в крепости держать...». Роком пізніше, коли Іван Сірко не захотів видати посланця правобережного гетьмана Петра Дорошенка – Івана Мазепу московському урядові та гетьманові Івану Самойловичу, то «...боярин де и воеводы посылали в город Харковов, а велели жену его Серкову отдать за караул...». І гордий кошовий змушений був відступати.

Щодо суто людських рис характеру Івана Сірка, то сучасники відзначали його розважливість, почуття високої гідності й водночас доступність, демократичність. У побуті він був до аскетизму скромним і глибоко віруючим, не вживав міцних напоїв. На Січі жив у курені, їв разом з козаками з одного казана, носив, як і всі, простий одяг. Вважалося, що за своїми спартанськими звичками кошовий нагадував київського князя Святослава. Все, що здобувалося в бою, віддавав іншим. Жертвував кошти на храми й монастирі. Гуманно ставився до бранців, відпускав без викупу на волю всіх не-мусульман, зокрема євреїв. Мусульман-полонених забороняв кривдити. За кривду, заподіяну полоненій туркені, татарці або черкешенці, міг навіть присудити до кари на смерть. Дуже скупі відомості збереглися про життя і діяльність Івана Сірка періоду до Чортомлицької Січі.

Полководець, який не програв жодної битви

Уже на схилі віку в листі до московського царя Олексія Михайловича Іван Сірко згадував, що наприкінці 20-х років разом з Богданом Хмельницьким брав участь у морському поході запорозьких козаків на турецьку фортецю Трапе-зунд та разом з ним ще 1646 року був у Франції, де з армією принца Конде воював під Дюнкерком. Тоді французи найняли 2,5 тисячі українських козаків, очолюваних Богданом Хмельницьким, Іваном Сірком і Солтенком. Їх перевезли Балтійським морем з Гданська до Кале. Пізніше вони взяли участь в облозі іспанців у Дюнкерку. Сірко очолював полк. У війську служив тоді мушкетер Д'Артаньян – прототип героя трилогії Олександра Дюма.

Історичні документи свідчать про участь Івана Сірка у Визвольній війні українського народу проти панування Польщі на Україні, зокрема в битві під Жванцем у листопаді 1653 року. Кримський хан тут, як і під Зборовом у 1649 році, зрадив своїх союзників-козаків. Одержавши від польського короля велику суму грошей, він уклав з ним угоду перемир'я без участі українських послів. Ординці почали грабувати подільські міста й села, забирати в неволю мирних жителів. Сірко відбивав у них ясир. Це була перша акція проти татарських нападників, яку здійснив Іван Сірко вже з Чортомлицької Січі. Після цього

протягом майже трьох десятиріч він проводив безперервну наполегливу боротьбу проти турецько-татарських агресорів і майже не зазнав поразок.

Під орудою Сірка запорожці здійснювали постійну розвідку в степу та пониззі Дніпра, влаштовували засідки біля переправ та обіч шляхів, чатували на «морських розливах», громили орди, які поверталися до Криму з полоненими й здобиччю. Він провів близько ста великих та малих походів у Крим, на ханські володіння та ногайські улуси, давав відсіч ординцям, що вдиралися на територію України, намагався перешкодити грабіжницьким нападам.

Це були походи в різні напрямки: на Крим та Очаків, Акерман, Бендери, на володіння буджацьких орд, на Чорний і Кучманський шляхи.

Походи здійснювалися човнами по Дніпру, на чайках морем, суходільні – степом. У боях використовувався славнозвісний табір, були в козаків і армати.

Цілковито віддавшись боротьбі проти Кримського ханства й Туреччини, справі захисту України від ворожого нашествия, Сірко іноді випускав з поля зору проблеми загальноукраїнського масштабу. Його політичний світогляд був дещо обмеженим.

Так, зокрема, він недооцінював діяльності гетьманів, які прагнули утвердити Українську державу, і мимоволі шкодив їхнім важливим планам. Не склавши в 1654 році разом із Запорозькою Січчю присяги цареві, Сірко іноді підтримував старшин саме промосковської орієнтації.

І коли Сірко, дізнавшись про те, що хан з головними силами вирушив з Криму, відразу організував похід. Він вдарив на Акерман та ногайські улуси поблизу Самарчика. У полон захопили двох мурз «з усіма людьми». Полонені й невільники, яких татари тримали у себе, були визволені та відпущені по домівках. Сірко з великою здобиччю повернувся на Запорожжя. Хан, довідавшись про напад Сірка, залишив Виговського і зі своїми ордами повернувся додому. Гетьман не міг без татар продовжувати наступ і використати свою грандіозну перемогу під Конотопом над царськими військами для визволення України. Її перекреслив своїми діями Іван Сірко.

Змовники проти законного гетьмана використали невдоволення значної частини українського суспільства Гадяцької угодою, що переросло в повстання проти Івана Виговського, яке очолили Іван Сірко й легендарний полковник Іван Богун. Це був перший, зафіксований у джерелах, відомих науці, вихід Івана Сірка із Січі на Гетьманщину – на загальноукраїнську арену змагань. Його обрали кальницьким полковником. З того часу він понад два десятиліття брав найактивнішу участь у політичному й військовому житті Лівобережної, Правобережної та Слобідської України.

Пізніше Іван Сірко облишив своє кальницьке полковництво та повернувся на Січ. Тут його обрали кошовим отаманом.

З огляду на союз Юрія Хмельницького з ханом Іван Сірко вже не підтримував його, хоч той неодноразово писав йому особисто й запорожцям на Січ, домагаючись союзу з ними.

Змінюючи в перебігу подій свої політичні орієнтації, Іван Сірко непохитно цілеспрямованим був в одному. Йдеться про його невпинну боротьбу проти

«бусурманів», нападників на Україну – татар і ногайців, хоч би в якому таборі вони виступали союзниками – чи то українських гетьманів, чи то поляків. Сам Іван Сірко ніколи не вступав з Кримським ханством у союзні відносини, тільки, бувало, укладав короточасне перемир'я заради обміну полоненими і для розв'язання прикордонних господарських справ.

Іван Сірко після укладення Андрусівського перемир'я (1667 рік) займав антимосковську позицію. Водночас він продовжував активні військові дії проти татар, здійснював походи на володіння кримського хана. Один із найбільших походів відбувся восени 1667 року. Тоді Іван Сірко разом з кошовим Іваном Рогом, який заступив його на отаманстві, повів з Січі кількатисячне військо на Кримське ханство.

Козаки пройшли через увесь півострів. Полонені татари Єнакій-Атемаш, Чинасек та інші розповідали, що Сірко повів козаків від Кафи до Ширинбаївських улусів, тобто до володінь найвпливовіших мурз.

По тому Іван Сірко вирушив до рідної слободи Артемівки (поблизу Мерефи). Зиму 1667-1668 років він провів разом із родиною. Там отримав звістку про народне повстання проти царських воєвод на Слобожанщині. Сірко одразу ж створив невеликий загін, з яким приєднався до повстанців, а потім і очолив їх.

Приклад козацького ватажка наслідували міста Цареборисів, Маячки, Зміїв, Валки та Мерефа. Українське населення й царські ратні люди, які також протестували проти свавілля своїх військових начальників – воєвод, захопивши боєприпаси гарнізонів, приєднувалися до повсталих. Сірка було обрано харківським полковником.

У березні того ж року Іван Сірко привів свій загін з трьох тисяч чоловік до Харкова, де одразу ж вибухнуло повстання. Царський гарнізон виявився сильним, добре оснащеним арматой, Повстанці змушені були відступити, а під Охтиркою зазнали тяжкої поразки.

Іван Сірко перейшов на Запорожжя, де продовжував боротьбу проти турецько-татарських орд. Відомо про чотири здійснені ним протягом 1668 року походи на Крим. Під час третього було знищено три тисячі ординців та ще півтисячі захоплено в полон. Четвертий похід знаменний тим, що запорожці разом із донськими козаками та калмиками напали на ханську столицю Бахчисарай.

У 1672 році Івана Сірка підступно схопив, закував у кайдани й видав царським властям полтавський полковник Федір Жученко, який з кількома генеральними старшинами висунув брехливі звинувачення проти уславленого запорозького полководця.

Мотив цього віроломства відомий – боротьба старшинських угруповань за владу. Змінивши з лівобережного гетьманства Дем'яна Многогрішного, Федір Жученко та його однодумці хотіли бачити на його місці Івана Самойловича. Тому вони не хотіли допустити на виборчу раду запорожців, очолених Сірком, які мали величезний авторитет і могли рішуче вплинути на перебіг виборів у небажаному для них напрямі. Саме з намови Самойловича, який дуже боявся, щоб замість нього гетьманом не обрали кошового отамана Сірка, змовники відправили його з Батурина спочатку до Москви. А далі царський уряд без суду й слідства Сірка, як

«державного злочинця», вислав до Сибіру, у Тобольськ. Москва не хотіла, щоб гетьманом України була така енергійна, неспокійна, популярна, заповзята людина. Не забули Сіркові й керівництво повстанням проти воєвод. Арешт і заслання улюбленого полководця було для запорозьких козаків тяжким ударом. Січ одразу ж почала клопотатися про повернення свого отамана. З цією метою до Москви відбуло спеціальне посольство. Втрутився в цю справу й польський король Ян Собеський, який наполягав на звільненні Івана Сірка, оскільки з боку Османської імперії зростала загроза і Москві, і Польщі.

Повернувшись із заслання, Іван Сірко очолив перший похід запорозьких козаків проти турків на Аслан-Кермен, а потім на Очаків. Він не знав перепочину: ледь завершувався один похід, як розпочинався інший.

Славетний кошовий, про якого котилася слава як про непереможного, викликав у ворогів страх. За легендою, султан видав навіть спеціальний фірман, у якому розпорядився, щоб у мечетях молилися за смерть Сірка.

Запорозькі козаки та їхній кошовий отаман Іван Сірко пішли назустріч Дорошенкові, оскільки це відповідало домаганням Січі відновити свою пріоритетну роль у виборах гетьмана України. Питання про складання присяги Дорошенком уже обговорювалося на січовій раді. Ще 12 березня 1674 року на пропозицію Івана Сірка було вирішено встановити зв'язок з гетьманом і домогтися від нього приїзду на Січ та вручення гетьманських клейнодів запорожцям. Посольство від усіх куренів у складі 25 чоловік, очолюване запорозьким суддею Стефаном Білим, відправилося до Чигирина. Коли ж Дорошенко повідомив про своє рішення зректися гетьманської булави, із Січі до Чигирина вирушив загін із 500 запорожців. Керував ним сам кошовий отаман Іван Сірко.

Дорошенко віддав Сіркові гетьманську булаву, бунчук і прапор, а також 6 гармат і дві бочки пороху. Інші клейноди Сірко порадив зберігати в Чигирині до одержання указу царя.

Московський уряд вважав, що запорожці зазіхнули на його прерогативу в затвердженні та усуненні кандидатур на посадах українських гетьманів, і тому не визнав присяги Дорошенка. Йому було запропоновано перейти на Лівобережжя й принести присягу гетьманові Самойловичу та командуючому царськими збройними силами в Україні Ромодановському або до Москви. Царський уряд рішуче заявив, що знакам гетьманської влади не місце на Січі.

Невтомний Іван Сірко продовжував воювати проти Туреччини та Кримського ханства і в другій половині 70-х років. Навесні 1675 р. козацький отаман вирушив зі своїм військом проти ханських орд і турецьких яничарів Ібрагіма-паші, що вдерлися на українські землі. Нападники зазнали нищівного удару від об'єднаних сил запорожців, донських козаків та калмиків.

У наступні роки Сірком було здійснено ще кілька блискучих операцій проти військ Оттоманської Порти. Запорозькі козаки взяли участь у відсічі другого, так званого Чигиринського, походу турецько-татарського війська.

Останньою військовою акцією уславленого кошового був похід 1680 року. Напередодні Іван Сірко надіслав спеціальне звернення донському козацтву, запрошуючи побратимів до спільного походу на Кримське ханство. Це був останній документ мужнього лицаря. Невдовзі він тяжко занедужав і поїхав в село Грушівка, за десять верстов від Січі, на пасіку. Там 1 серпня 1680 р. бойовий батько козаків відійшов на вічний спочинок. Запорожці перепроводили водою тіло свого улюбленого ватажка на Січ. Наступного дня з військовими почестями поховали. Козацький літописець Самійло Величко описує похорон Івана Сірка й подає узагальнену характеристику його особистості й діяльності.

Про сумну подію сповістили народ козацькі кобзарі. «А на Запорожжю кошовий Сірко, ватаг сильний, помер», – занотував для пам'яті поколінь Самовидець. Смерть Івана Сірка викликала великий смуток не тільки на Запорожжі, а й по всій Україні. У народі з покоління в покоління передавалися легенди про славетного кошового отамана. Завершилася ціла доба в історії Чортомлицької Січі – перше тридцятиріччя її існування, з яким нерозривно була пов'язана біографія славетного Івана Сірка.

Розпочався новий її етап, вже в нових історичних умовах, з іншими історичними діячами.

У численних піснях і думах, які народ склав про Сірка, він виступає народним героєм, запорозьким вождем, козацьким полководцем.

Згадайте праведних гетьманів:

*Де їх могили? Де лежить
Останок славного Богдана?
Де Остряницина стоїть
Хоч би убогая могила?
Де Наливайкова? Нема!
Живого й мертвого спалили.
(Т. Г. Шевченко)*

То що ж, Іван Сірко був безпринципною людиною, єдиною позитивною рисою якого була любов до своєї родини? Оцінювати так – означає не розуміти часу, в якому він жив і діяв, а найголовніше – не розуміти того, ким був отаман.

Він не був ані татариним, ані московитом, ані поляком – і, відповідно, не виявляв чіткої лояльності до жодної з цих сил. **Він був козаком, людиною прикордоння. Його ідеал – козацькі вольності, а свої – ота буйна запорозька громада, в інтересах якої він діяв, змінюючи орієнтації та союзників.**

Легенди про кошового отамана Івана Сірка

➤ **Легенда про народження із зубами.** Від самого народження козака, щось пішло не так. Якщо вірити легенді, то малий Сірко народився із зубами. Коли це побачила баба-повитуха, то її ледь не схопило серце. На все село рознесла жінка новину, що в родині Сірків народився справжнісінький вовкулака! Старі мудрі люди казали: «Це значе, що він все життя буде ворогів гризти».

➤ **Шайтан, характерник, чортів друг.** Як повелося воно з дитинства, так пішло й далі. Очевидці божилися, що особисто бачили як пан отаман перевертається на вовка, ловить кулі зубами та робить інші не зовсім природні речі. Шайтаном, себто чортом, називали його татари, оскільки не могли второпати, чого вони постійно програють у битвах зухвалому українцю. Але кажуть, що самі чорти Сірка теж не любили, бо одного з їхнього роду Сірко вбив з пістоля «той тільки «мликнув догори ногами» власне, тепер маємо річку Чортомлик».

➤ **Вояж Сірка у Францію.** За деякими джерелами, військо Івана Сірка встигло навести «клад» не лише в Україні, а й у Франції під час 30-річної війни. За кілька днів хлопці в шароварах змогли зробити те, що у французів не виходило роками – завоювали неприступну фортецю Дюнкерк. Коли козаки прийшли забрати гроші за зроблену справу, примхливий кардинал Мазаріні заявив, що французи, мовляв, воюють за честь і славу, а козаки за гроші. На що отримав глузливу відповідь, що кожен воює за те, чого їм не вистачає.

➤ **Пошана серед всіх козаків.** Дуже любили його побратими за простоту. Кажуть, що це чи не один єдиний отаман, який жив разом із козаками в одному курені, харчувався з одного казана та палив вечорами ватру. Крім того, був ще тим шибайголовою та відчайдухом, йшов за будь які пригоди, що ще більше привертало до нього вояків.

➤ **Провів майже 55 боїв і жодного не програв.** Якщо для українців Сірко був першим легінем на селі, то турки й татари ненавиділи його люто. Мабуть, тому й пліткували, що Сірко ніхто без своєї магії, при цьому боязко презираючись, бо хто їх зна тих характерників...

➤ **Легенда про лист козаків турецькому Султану.** Саме Іванові Сірку приписують авторство листа, в якому султанові Мехмеду IV чітко дали зрозуміти, що він не бозна який скарб. Більшість дослідників вважають цю пам'ятку діловодства XVII ст. фейком. Як би там не було, але на відомій картині Іллі Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану» художник зобразив саме Сірка.

➤ **Різдвяна битва на Січі.** Султан Мехмед IV, ображений нецензурним змістом листа зацаїв образу, і при першій нагоді рушив на Січ величезним військом маючи розрахунок, що козаки напилися оковитої в ніч на Різдво та полягали спати. То була фатальна помилка. На Січ їм вдалося потрапити захопивши вартових, а от далі щось пішло не так. За легендою, один із козаків проснувся до вітру. Побачивши у віконце, що вся Січ напхана татарами мов тарганами, він одразу перебудив своїх побратимів. Козаки, яким не дали додивитися сни, були дуже люті. Тому турків гостинно зустріли кулями. Вороги, які не очікували такого, почали метушитися, збиваючи один одного. Козацькі стрільці вправно косили непроханих гостей швидко скорочуючи їх кількість. Уторопавши, що зараз буде непереливки, султан прийняв наймудріше рішення – швидше накивати п'ятами.

➤ **Український прапор на могилі Сірка.** Мало хто знає, що один з перших синьо-жовтих українських прапорів був піднятий саме на цьому сакральному місці 7 листопада 1988 р. Підняли його мешканці м. Покров (тоді Орджонікідзе). У ті часи це було досить небезпечно, особливо, якщо пригадати, що 7 листопада відзначали день жовтневої революції і такий захід не викликав захвату у місцевого керівництва.

➤ **Перепоховання Сірка.** Як не знав Сірко спокою за життя, то не було його й після смерті. Перша могила кошового була зруйнована під час нищення Чортомлицької Січі. Пізніше він був перепохований на території Капулівки, де за могилою доглядали місцеві. В 1939 р. Івана Сірка назвали «петлюрівцем» та «ворогом радянської влади». Тож, за могилою неблагонадійного «товарища» Сірка ніхто не доглядав. У 1967 р. могилу перенесли на її сучасне місце розташування, при цьому було вилучено череп, та декілька кісток для досліджень. Частини козака довго «мандрували» спочатку в Москву, де вчені дослідивши череп змогли дізнатися, як виглядав отаман. Потім до Нікополя, а тоді до Дніпра. Люди перешіптувалися, що «то мабуть щось з нечистими цілями». Кажуть навіть, що кілька років череп зберігався в сейфі якогось посадовця. Та нарешті в 2000 р. череп повернули до тіла і прах кошового залишили в спокої.

➤ **Кошовий-рекордсмен.** Іван Сірко встановив кілька своєрідних рекордів в історії Запорозької Січі, зокрема, за числом обрань на посаду кошового. За різними даними, він близько десятка разів очолював Військо Запорозьке Низове. Історик Дмитро Яворницький вважав, що на виборах він перемагав 8 разів. На думку сучасного

біографа Юрія Мицика, який присвятив вивченню життя Сірка майже три десятиліття, посаду кошового отамана він загалом обіймав 15 разів.

➤ **Зміна політичних поглядів.** Протягом життя Сірко не раз змінював свої політичні переконання. Він то воював на боці російської армії, то укладав тимчасовий союз з татарами, то підлаштовувався під поляків. Політичним кредо отамана була народна мудрість: «Нужда закон міняє». Як відзначають історики, він часто діяв відповідно до улюбленої приказки. За часів Руїни, коли Московське царство, Річ Посполита, Османська імперія та часом Швеція боролися за українські землі, політична ситуація була хисткою. Зокрема, 1659 року Сірка вважали переконаним прихильником Москви й противником польської корони. Спливло буквально кілька місяців, і 17 жовтня 1659 року полковник Сірко рішуче відмовився поставити підпис під Переяславськими статтями, які суттєво звужували автономію козацької України в складі Московії.

➤ Бурхливим виявилось не тільки земне життя Івана Сірка, а й посмертне. Великий воїн-характерник навіть після смерті продовжував перемагати ворогів! Він заповів козакам після його смерті відрізати його праву руку і ходити з нею в походи. Козаки виконали заповіт отамана і, зустрічаючись з ворогом, виставляли вперед його руку зі словами: «Душа і рука Сірка з нами!» Козаки вірили: де рука – там і удача. Тому запорожців ще довго боялися і турки, і ляхи. В одному переказі Сірко навіть названий Сірентієм Праворучником. Руку кошового поховали тільки після зруйнування Запорозької Січі ...

➤ А на могилі Сірка був напис на хресті: «Хто буде сім років перед Великоднем виносити по три заполи землі на мою могилу, то буде мати таку силу, як я, і знатиме стільки, скільки і я».

Вшанування пам'яті

З тих далеких героїчних і трагічних часів в Україні залишались тільки дві святині – поховання козацького гетьмана, геніального Петра Конашевича-Сагайдачного і найславетнішого кошового отамана Івана Сірка.

Жахливо, по-варварськи обійшлися з ними невдячні нащадки. Як тут не згадати відомі слова: «Славних прадідів великих правнуки погані». На високій могилі, насипаній у степу на січовому цвинтарі, стояв «сірий камінь з іменем Сірка, накреслений правицею безсмертя», як сказав Максим Рильський. Спочатку поставили хрест, який було знищено при зруйнуванні Чортомлицької Запорозької Січі за наказом Петра І. Згодом встановили кам'яну плиту з викарбуваним написом: «Року Божого 1680 місяця августа 1 дня преставився Раб Божій Иоан Сірко Дмитрович атаман кошовий Войска Запорозкого его императорского величества Федора Алексеевича и память праведного со похвалы».

Дмитро Яворницький відвідав наприкінці ХІХ ст. місця колишніх Запорозьких Січей, зокрема і село Капулівка (нині Нікопольський р-н Дніпропетровської обл.), розташоване там, де колись була Чортомлицька Січ. Тоді, писав учений, могила Івана Сірка з пам'ятним знаком знаходилася посеред городу селянина Миколи Олексійовича Мазая, який дбайливо доглядав її. У радянський час місцева влада упродовж десятиліть із цілковитою байдужістю

ставилася до могили отамана. Ще до війни 1941-1945 років намагалися щось зробити археологи, які неодноразово клопоталися про впорядкування цього пам'ятного місця. Та безрезультатно. У 1939 р. тодішній голова Нікопольського райвиконкому заявив, що Сірко – «петлюрівець», а до могили «ворога радянської влади», слід ставитися відповідно.

1951 р. експедиція, очолювана Б. Копиловим, провела розкопки Чортомлицької Січі, дослідила залишки інших Січей, котрим випала, як і знаменитим тамтешнім плавням, сумна доля – бути затопленими водами майбутнього Каховського моря. Тоді ще уціліла невелика територія колишньої Чортомлицької Січі: частина передмістя й залишки кладовища з могилою Сірка. Огорожа була повалена, біля могили паслися кози.

Звернення до райкому партії, райвиконкому про необхідність догляду за Сірковим похованням викликало різко негативну реакцію. Після створення Українського товариства охорони пам'яток історії та культури на обеліску з'явилася чавунна плита з написом про те, що могила перебуває під охороною держави. Але все залишилося таким же занедбаним. А потім якийсь невіглас зіштовхнув надгробок – пам'ятник упав і розколовся. Його якось скріпили і довгий час не підтримували у належному стані.

У середині 60-х років виникла небезпека повного зруйнування славетної могили – «рукотворне» Каховське море підмивало берег. Громадськість, науковці закликали рятувати поховання.

Дніпропетровська обласна газета «Зоря» 17 травня 1967 р. надрукувала статтю «Збережемо для прийдешніх поколінь».

Протягом двох років листувалися, вели переговори з республіканськими, обласними і міськими установами. Нарешті дійшли спільної думки про необхідність термінового перенесення праху народного ватажка в інше місце. Ним мав стати острів Хортиця, де створювався історико-меморіальний музей-заповідник відповідно до постанови Ради Міністрів Української РСР від 18 вересня 1965 р. «Про увічнення пам'ятних місць, зв'язаних з історією Запорозького козацтва»

Передбачалося (й на це була санкція Ради Міністрів республіки) до меморіального комплексу включити пантеон кошових отаманів, перенести на Хортицю прах Івана Сірка та Петра Калнишевського, котрого заслали в Соловецький монастир, та кошового отамана Задунайської Січі Йосипа Гладкого. Йшлося про перенесення сюди й праху гетьмана Правобережної України Петра Дорошенка, похованого в Ярополчі, неподалік Москви.

Прах кошового отамана Івана Сірка мали транспортувати в моноліті, тобто з частиною ґрунту первісного поховання, в центрі якого залишалася непорушною труна й зберігався необхідний для неї температурний режим. Коли заступник голови Запорізького облвиконкому М. П. Киценко – ініціатор, керівник і душа створення Хортицького заповідника – готувався відрядити бригаду спеціалістів і машину в Капулівку, до Запоріжжя надійшла звістка про злочинну наругу над могилою національного героя.

Керівники Нікопольського району, спираючись на підтримку керівництва області, самочинно перепоховали останки Сірка в кургані поблизу Капулівки, який у народі назвали Бабиною могилою (мабуть, тому, що там колись стояла кам'яна скульптура «баби»). Під час роботи на цьому археологічно не вивченому кургані були порушені елементарні правила розкопок, а також вимоги щодо перенесення поховань.

Представники влади Дніпропетровська офіційно повідомили, що череп Івана Сірка передано 27 листопада 1967 р. до Інституту етнографії імені Міклухо-Маклая Академії наук СРСР, де в лабораторії пластичної антропологічної реконструкції працював професор М. Герасимов. Але вчений помер. Підвал, в якому розміщувалася лабораторія, був якийсь час затоплений. Постраждали й фонди. Отже, немає впевненості, що відтворене обличчя належить саме Іванові Сірку.

Оформили Бабину могилу з останками Івана Сірка не найкращим чином. Зверху поставили бюст, відлитий ще 1957 р. з постаментом, а на середині бетонних східців – пам'ятник Сіркові, встановлений ще запорожцями. На постаменті залишили дошку з написом: «Тут була Запорозька Січ», хоча Бабина могила не входила до території Січі.

У 1980 р. зняли з п'єдесталу бюст Іван Сірка, який хоч і не був скульптурним портретом отамана, але автори прагнули зобразити узагальнені риси мужніх, героїчних козаків і зробили це в репінських традиціях. Замість цієї скульптури поставили нову, відлиту на основі реконструкції Г. Лебединської.

Копіювання отамана Іллі Сірка Запорозького Іллі Сірка
(графічна та скульптурна реконструкції Г. Лебединської)

Найбільш повне уявлення про зовнішність Івана Сірка дають документальні антропологічні портрети, які відтворюють його риси обличчя в різні періоди життя. Перший із них – графічний – показує, яким легендарний полководець був перед своєю кончиною, коли прижиттєве випадання зубів спричинилось до западання щік і губ. На

другому – скульптурному – Сірка зображено п'ятдесятилітнім козаком у розквіті сил. За усним повідомленням Галини Лебединської, перед створенням скульптурного портрета їй після консультацій з досвідченими стоматологами довелося спочатку реконструювати розміри альвеолярних відростків обох щелеп, ще не спотворених облітерацією.

Понад 20 років череп національного героя Івана Сірка залишався у фондах Інституту етнографії Академії наук СРСР у Москві. В десятиліття, які тепер називають застійними, на козацьку тематику взагалі було накладено табу.

У 1988 р. київський антрополог С. Сегеда за дорученням часопису «Пам'ятки України» забрав череп із Москви й привіз до Києва, де він зберігався в сейфі редакції цього журналу до «вирішення його подальшої долі авторитетною комісією». Така комісія не була створена, а череп опинився в сейфах Нікопольської районної і міської влади.

Під час святкування 500-річчя українського козацтва влітку 1990 р., на багатолюдному мітингу біля могили Сірка (так називають цей курган), дехто з присутніх вимагав негайно підхоронити туди череп. Проте здоровий глузд переміг. Дніпропетровський облвиконком вирішив перепоховати за християнським звичаєм останки Івана Сірка разом з черепом в окрему могилу з капличкою, що пізніше й було зроблено.

Вшанування пам'яті найславетнішого кошового отамана Запорозької Січі було центральною подією у святкуванні Днів козацької слави на січових землях.

Спочатку відбулася Всеукраїнська панахида пам'яті на могилі Івана Сірка. Було сказано слово скорботи й вшанування пам'яті Сірка і запорожців.

На святкування прибула парламентська делегація народних депутатів України.

У Дні козацької слави на місцях Січей були відкриті пам'ятні знаки.

На вулиці Івана Сірка в Нікополі встановлено меморіальну дошку з барельєфною композицією й написом: «Вулицю названо на честь героя України, кошового отамана Війська Запорозького Низового Сірка Івана Дмитровича».

На сучасному етапі вдячними нащадками на пошану Івана Сірка названо вулиці, відкрито пам'ятники і меморіальні дошки, названі організації та воєнні бригади, художниками написані картини, які присвячені легендарному кошовому отаманові.

Пам'ятники

Місто Запоріжжя

Історико-культурний комплекс «Запорозька Січ». Щорічно у першу суботу серпня (з 1991 р.) біля могили Івана Сірка відбувається його вшанування українським козацтвом. Нині проведенням цих заходів опікується козацький благодійний фонд «Меморіал Івана Дмитровича Сірка».

Селище Мерефа Харківська область

30 травня 1993р відкрито пам'ятник Івану Сірку на майдані Перемоги.

Село Торговиця Кіровоградська область

У 1992 р. було відкрито пам'ятний знак з гранітної плити чорного кольору із зображенням Івана Сірка та написом: «Протягом 1654-1697 рр. у Торговиці перебував кошовий отаман Запорізької Січі Іван Дмитрович Сірко».

Острів Хортиця

На острові Хортиця в історико-культурному комплексі «Запорозька Січ» відкрито пам'ятник Іванові Сіркові, який виготовлений з цільного дерева.

Місто Покров Дніпропетровська область.

На центральній площі міста, яка названа на честь легендарного кошового отамана запорозьких козаків, відкрито 4,5 метровий бронзовий пам'ятник Іванові Сірку.

Місто Харків

24 серпня 2014 р., на День Незалежності України, у м. Харкові було урочисто відкрито пам'ятник Іванові Сіркові.

Монумент відкрили за кошти, зібрані громадськими організаціями. Пам'ятник кошовому отаману Запорізького війська Івану Сірку встановили на Бурсацькому узвозі, над входом на станцію метро «Історичний музей» у центрі Харкова.

23 серпня 2017 р. відкрито 7-метровий пам'ятник отаману Іванові Сіркові авторства Олександра Рідного.

Місто Каховка

У місті Каховка на Херсонщині встановили пам'ятник кошовому отаману Іванові Сірку. Пам'ятник встановили у Козацькому сквері, поряд із хрестом гетьману Б. Ружинському. Ініціативу втілили силами місцевої громади та меценатів. Місце для історичного монумента на Херсонщині, з історичної точки зору, вибрали абсолютно правильно, адже Іван Сірко неодноразово завойовував турецьку фортецю Іслам-Кермен, руїни якої лежать на дні Каховського водосховища.

Ім'я легендарного українського військового діяча носить і Каховський козацький полк.

Відкриття приурочили до свята козацької Тризни. За віковою традицією, під час Козацької Тризни на воду спустили вінок на хрестовині, як символічну пам'ять про тих, хто у різний час віддав життя за українську незалежність.

Освятити історичний монумент Івану Сірку прибув сам протоієрей Каховського собору Покрови Святої Богородиці отець Микола.

Місто Дюнкерк Франція

У 2017 р. відкрито меморіальну дошку на честь легендарного кошового отамана Запорозької Січі Івана Сірка та українських козаків, які брали участь у

визволенні міста від ворога під час Тридцятилітньої війни в 1646 р. Встановлено її на Тріумфальній арці XVII ст.

У день відкриття меморіального знака в Дюнкерку над будівлею мерії було піднято державний прапор України.

Ескіз пам'ятної дошки на честь запорожців, що має нагадувати європейській спільноті про звитягу українського війська, виконав відомий скульптор з Вінниччини Микола Крижанівський.

За взяття Дюнкерка Іван Сірко та інші отамани були нагороджені французькими орденами. До 370-річчя визволення міста у Франції випущено поштову марку, присвячену цій події.

Вулиці та провулки

Іменем Івана Сірка названі вулиці в багатьох містах України, зокрема в Дрогобичі, Золочеві, Калуші, Кам'янському, Каховці, Києві, Львові, Полтаві, Рівному, Славуті, Стрию, Хмельницькому, Яготині, Городку, провулок в Білій Церкві, Вінниці, Каховці.

19 лютого 2016 р. одна з перейменованих вулиць Житомира названа на честь Івана Сірка.

У 1990 р. в межах свята «500-ліття Запорозького козацтва» на вулиці Івана Сірка в Нікополі відкрито меморіальну дошку з барельєфною композицією: голова Сірка і кілька козаків на конях, один із них з бандурою, та написом: «Вулицю названо на честь героя України, кошового отамана Війська Запорозького Низового Сірка Івана Дмитровича».

Організації, названі на честь Івана Сірка

Вовкулаки («V»). На Міжкrajовому з'їзді біля м. Торонто у 1957 р. старші пластуни Торонто, Монреалю і Чикаго вирішили створити новий курінь старших пластунів. Вони вибрали собі козацьку традицію зв'язану з козаками характерниками. Ще в 1940 р. був гурток вовкулаків у Німеччині. І деякі традиції перейшли від них до нових Вовкулаків. Курінний Вовкулак завжди Безсмертний Дух Кошового Сірка.

Кіш Вовкулаків – це курені УСП і УПС, які через вибрану ціль свого існування й братерську дружбу пробивають шлях у житті під гаслом «Один за всіх, всі за одного!» Велика дружба створює товариське життя членів та уможливорює їм діяти в цілому світі як сильна родина. У них існує побратимство вовків, у яких б'ються людські серця з невгамовною любов'ю до відродженої України, а особливо до запорізьких традицій і чеснот. Вовкулаки є любителями природи та пригод і в них традиція екстремального мандрівництва.

Також на честь кошового отамана Івана Сірка названо Національну скаутську організацію 11 курінь УПЮ ім. Івана Сірка, яка розташована у Львові.

Пам'ятна монета України «Іван Сірко»

26 лютого 2002 р. Національний банк України випустив у обіг пам'ятну монету «Іван Сірко» номіналом 10 грн. (срібло) із серії «Герої козацької доби», присвячену видатному козацькому воєначальнику та активному учаснику визвольної війни 1648-1654 рр., славетному кошовому отаману Запорозької Січі, який здійснював успішні походи на Кримське ханство і причорноморські османські фортеці.

На аверсі монети зображена одна для всієї серії композиція, що відображає національну ідею Соборності України: з обох боків малого Державного герба України розміщені фігури архістратиґа Михаїла і коронованого лева – герби міст Києва та Львова. Навколо зображення розміщені стилізовані написи, розділені бароковим орнаментом: «Україна», «10 гривень», «2002», позначення та проба металу – Ag 925 і його вага у чистоті – 31,1.

На реверсі монети в обрамленні намистин зображено батальну сцену: козацькі вершники під проводом І. Сірка (праворуч) переслідують ворога, який зображений на тлі півмісяця. Між зовнішнім кантом монети і намистовим півколом праворуч розміщено стилізований напис «Іван Сірко», внизу – дата смерті «1680». Художник Олександр Івахненко; скульптори: Анджей Новаковські, Володимир Атаманчук.

Поштовий блок «Козацька Україна»

До 15-річчя Незалежності України видавництво «Марка України» видало друком художній поштовий блок із чотирьох марок «Козацька Україна».

На них зображено козацьких ватажків, полум'яних патріотів України, кожен з яких зробив свій внесок у виборювання української державності. «Іван Богун. XVII ст.» – видатний полководець часів Хмельниччини; «Іван Підкова. XVI ст.» – легендарний козацький отаман; «Іван Гонта. XVIII ст.» – ватажок повстання у Правобережній Україні – Коліївщини (1768 р.); «Іван Сірко. XVII ст.» – кошовий отаман Запорозької Січі.

Блок марок віддруковано накладом 110000 примірників. Дизайн розробили художники Володимир Таран, Сергій та Олександр Харуки.

Художники про Івана Сірка

Діяльності Івана Сірка віддали свою шану великі художники минувшини та сучасності.

З його іменем пов'язують відомий лист запорожців турецькому султану, сюжет якого ліг в основу картини Івана Рєпіна.

Портрети українських гетьманів відтворила київська художниця **Наталя Павлусенко** за допомогою старих зображень і літературних описів. Експозиція включає сім портретів гетьманів: Северин Наливайко, Іван Підкова, Богдан Хмельницький, Петро Сагайдачний, Петро Дорошенко, Іван Мазепа та кошовий отаман Іван Сірко.

Серію картин про Івана Сірка створив сучасний український графік і живописець **Сергій Миколайович Пушенко**, який загинув у ніч проти 2 березня 2022 р. в бою з російською диверсійною групою в м. Васильків Київської області.

Український художник і філософ **Федір Тетянич**, відомий як київський козак Федір Фрипуля або угодник Божий Феодосій Задніпровський, відтворив кошового отамана Івана Сірка у своїй картині «Іван Сірко, отаман Війська Запорозького».

У с. Хорошому Петропалівського району Дніпропетровської області окрасою краю став стінопис у національному стилі, який було намальовано сучасним художником-аматором **Євгеном Чубасом** – мурал кошового отамана Івана Сірка на синьо-жовтому полотні.

Майже два місяці клопіткої роботи: і ось з висоти, ніби пильнує від ворога рідну землю, споглядає отаман. До серця пронизують слова: «Душу – Богу, Життя – Україні, Честь – для себе». Вічні нетлінні слова на всі віки, які вдало поєдналися малюнком на стіні.

У Коршачині на Білопільщині на стіні господарського приміщення сумський художник **Єгор Авдєєнко** зобразив козаків-характерників та кошового отамана Івана Сірка, над якою працював протягом двох тижнів. Цей мурал найбільший на Білопільщині і має площу до 200 квадратних метрів.

Іван Сірко та сьогодення

92 окрема штурмова бригада імені кошового отамана Івана Сірка – одна із найвідоміших та найефективніших бригад Сухопутних військ Збройних Сил України.

Бригада створена у 2000 році на базі 6-ї дивізії Національної гвардії України. У березні 2014 року вона вирушила в Харківську область. На той час росія вже окупувала Крим і здійснювала військові маневри неподалік українського кордону.

У серпні 2014 р. бригада брала участь у боях за Іловайськ, а пізніше у боях під станицею Луганською, Щастям, Бахмуткою та на Дебальцевському напрямку.

У серпні 2019 року бригаді було присвоєне почесне найменування на честь кошового отамана Запорозької Січі Івана Сірка.

Як одна з найвідоміших постатей в історії козацтва, Іван Сірко уособлює тяглість незламності та звитяг українського війська. Про шанобливе ставлення до історичних традицій у 92 бригаді свідчить не лише її почесне найменування, але й усталене звернення до її військовослужбовців, яких за усталеним звичаєм називають козаками.

Також природно, що на шевроні бригади бачимо стилізовані зображення двох схрещених золотих «яничарок» – знаменитих рушниць запорізьких козаків, які були чи не найкращою вогнепальною піхотою в Європі. А палісадний поділ щита нарукавної емблеми бригади є нагадуванням про частокіл (палісад) укріплень Запорізької Січі.

Бойовий шлях козаків-«сірківців» – від Донбасу до Курищини через Харківщину

92 бригада імені кошового отамана Івана Сірка стоїть на варті українського Сходу та Півночі від самого початку збройної агресії російської федерації проти України з 2014 року. Відтоді козак-«сірківці» пройшли звитяжний бойовий шлях важких боїв та славетних перемог.

Першим випробуванням для воїнів 92 бригади на початку війни з росією стало завдання деблокувати оточені українські війська в районі Іловайська на Донеччині. Наприкінці серпня 2014 року бійці тактичної групи з'єднання вступили у важкі бої з російськими військами та збройними формуваннями російських бойовиків і колаборантів.

Згодом бригада брала участь у боях в районах населених пунктів Лобачеве на Луганщині у грудні 2014 року та Дебальцеве на Донеччині в січні-лютому 2015 року. У районі села Логвинове екіпаж танка 92 бригади під командуванням старшого лейтенанта Василя Божка відбив атаку аж п'яти танків противника, підбивши три з них.

А у травні 2015 року саме бійці 92 бригади захопили в районі міста Щастя на Луганщині в полон найперших кадрових військовослужбовців російської армії. Це дозволило спростувати кремлівську брехню, переконливо засвідчити пряму участь регулярних російських військ у бойових діях на сході України.

З початком широкомасштабного вторгнення 92 механізована бригада імені кошового отамана Івана Сірка тримала оборону в Харківській області на Чугуївському напрямку. Тоді воїнам-«сірківцям» у взаємодії з іншими формуваннями Сил оборони вдалося організувати ефективну оборону обласного центру, зупинивши переважаючі сили військ російських окупантів.

«Ми сформували мобільно-вогневі групи, які маневрували між колонами противника та завдавали зі всіх боків вогневого ураження, знищуючи ворожу броньовану техніку, росіяни не очікували такої «зустрічі», розгубилися, тому

втрапили керівництво підрозділами. Вони дійсно очікували, що ніякого спротиву тут не зустрінуть. Згодом я отримав команду закріпитися на вигідних рубежах та висотах навколо Харкова. В ніч на 28 лютого вийшли на околиці міста та організували його оборону», – згадував про перші дні широкомасштабного вторгнення **Герой України полковник Павло Федосенко**, який був тоді командиром 92 бригади.

Надійно закріпившись та стабілізувавши лінію бойового зіткнення, 28-30 квітня 2022 року підрозділи 92 бригади спільно зі 127 бригадою тероборони провели успішну контрнаступальну операцію, відкинувши противника на 40 км від північно-східної околиці Харкова та визволивши селище Старий Салтів. До 14 травня завдяки успішному Харківському контрнаступу вдалося відвернути загрозу оточення міста, відкинувши окупантів далеко на північ від його околиць.

Розвинути успіх та практично повністю визволити від окупантів усю територію Харківської області вдалося під час славетної Слобожанської наступальної операції Сил оборони України у вересні – на початку жовтня 2022 року. 92 бригада відіграла у цьому переможному наступі одну з ключових ролей, відзначившись під час визволення Шевченкового, Куп'янська та інших населених пунктів.

У вересні 2023 року 92 механізовану бригаду перейменували на 92 окрему штурмову бригаду, її воїни продовжили воювати на сході України, боронячи нашу державу в районі на Донеччині. Всюди, де окупанти намагалися продавити оборону воїнів-«сірківців», вони отримували гідну відсіч та зазнавали величезних втрат.

А коли ворог знову спробував наступати на півночі Харківської області у травні 2024 року, воїни 92 бригади знов зірвали його плани підступитися до Харкова. Відтоді вони не лише зупинили й стримують окупантів на Харківщині, але й провели низку контратакувальних дій, визволивши тимчасово захоплені ворогом рубежі.

Нарешті слід згадати також про участь 1 штурмового батальйону бригади в боях у Курській області рф під час наступальної операції Сил оборони України на території держави-агресорки. В усіх згаданих та низці інших операцій козаки 92 окремої штурмової бригади імені кошового отамана Івана Сірка виявили мужність і звитягу, гідну легендарного козацького полководця.

Бібліографічні джерела

Анцишкін І. Могила Сірка шлях через століття / І. Анцишкін // Чумацький шлях. – 2012. – № 2. – С. 16-19.

Васильєв С. «Душа і рука Сірка з нами» / С. Васильєв // Військо України. – 2017. – № 9. – С. 62-64.

Видатні постаті в історії України IX-XIX ст. : короткі біографічні нариси : історичні та художні портрети / за редакцією В. І. Гусева. – Київ : Вища школа, 2002. – 359 с.

Волинський В. Вовчий крок Івана Сірка / В. Волинський // Загадки історії. – 2023. – № 12. – С. 22-23.

Гетьмани України : Іван Виговський, Петро Дорошенко, кошовий отаман Іван Сірко. – Харків : Промінь, 2004. – 64 с.

Градова А. Гетьмани України : історії про славу, мудрість і відвагу / А. Градова. – Харків : Аргумент Принт, 2015. – 352 с. : тв. – (Загадки минулого).

Греченко В. Сірко Іван Дмитрович : кошовий отаман Запорозької Січі / В. Греченко // Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів I-IV рівнів акредитації / за заг. ред. М. І. Панова. Кн. 1. – Київ, 2002. – С. 110-112 ; Журавльов Д. В. Хто є хто в українській історії. – Харків, 2011. – С. 195-198.

Завзятий козак Іван Сірко // Гетьмани України. – Харків : Промінь, 2007. – С. 141-143.

Зятьєв С. Іван Сірко – козак славний і в боях непереможний... / С. Зятьєв // Демократична Україна. – 2019. – **11 жовт.** – С. 12.

Іван Данилович Сірко // Видатні українці. – Харків : Фактор, 2008. – С. 41.

Іван Сірко – козак-характерник, непереможний кошовий отаман // Градова А. Гетьмани України. Історії про славу, мудрість і відвагу / А. Градова. – Харків : Віват, 2015. – С. 275-280.

Іван Сірко, яким ми його не знаємо: війна з Москвою, сибірська неволя, різанина одноплемінників // Князі і гетьмани усієї Русі. «Через шаблю маємо право». Злети і падіння козацької держави 1648-1783 років / [автор В. Горобець]. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016.

Іван Сірко // Історія України в особах: козаччина. – 2013. – С. 150-160.

Іван Сірко // Видатні постаті в історії України IX-XIX ст. : короткі біограф. нариси. Історичні та художні портрети / В. І. Гусев. – Київ : Вища школа, 2002. – С. 179-183.

Іван Сірко // Гітін В. Г. Видатні постаті козацької доби В. Г. Гітін. – 2009. – Харків : Торсинг плюс. – С. 160-182.

Іван Сірко // Гусак С. Легендарні постаті України / С. Гусак. – Харків : Торсинг плюс, 2009. – С. 57.

Іван Сірко // Журавель Ю. Знай наших. Обличчя. Думки. Вчинки : ілюстр. книга про життя видатних синів та дочок нашої землі. – Рівне : Діти підземелля, 2019. – **Кн. 1.** – С. 2021.

Іван Сірко // Клімов А. А. Україна. 101 видатна постать / А. А. Клімов. – Харків : Ранок, 2009. – С. 13.

Іван Сірко // Сегеда С. Гетьманські могили / С. Сегеда. – Київ : Наш час, 2010. – С. 161-189.

Іван Сірко // Сегеда С. У пошуках предків. Антропологія та етнічна історія України / С. Сегеда. – Київ : Наш час, 2012. – С. 379-390.

Іван Сірко // Сушинський Б. Козацькі вожді України. Історія України в образах її вождів та полководців XV-XIX ст. Історичне есе у 2-х томах / Б. Сушинський. – Одеса : ЯВФ, 2006. – **Т. 1.** – С. 541-555.

Іван Сірко // Український пантеон. – Київ : Балтія-Друк. – 2013. – С. 84-87.

Іван Сірко / упоряд. В. Л. Чуйка. – Київ : Веселка, 1992. – 151 с.

Коляда І. А. Отаман Іван Сірко / І. А. Коляда, Є. В. Биба. – Харків : Фоліо, 2015. – 63 с.

Коляда І. А. Отаман Сірко / І. А. Коляда. – Харків : ПЕТ, 2012. – 121 с.

Коновал О. Кошовий Іван Сірко : (Історичними шляхами) / О. Коновал // Молода Україна. – 1969. – **Ч. 164.** – С. 10-12.

Костецька М. Різдвяна битва на Січі / М. Костецька // Історія плюс. – 2019. – **№ 12.** – С. 10-11.

Костецька М. Сірко проти Дорошенка / М. Костецька // Історія плюс. – 2017. – **№ 10.** – С. 3.

Кошовий отаман Запорозької Січі Іван Сірко // Гуржій О. І. Історія козацтва. Держава-військо-битви / О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. – Київ : Арій, 2011. – С. 260-268.

Кошовий отаман Запорозької Січі Іван Сірко // Гуржій О. Чухліб Т. Козацька Україна. Історія Гетьманської держави (XVII-XVIII ст.) / О. Гуржій, Т. Чухліб. – Київ : Арій, 2020. – 368 с.

Ластовка Т. Іван Сірко : сценарій історико-літературної композиції / Т. Ластовка // Позакласні заходи з історії. – Харків, 2004. – С. 56-68. – (Серія Бібліотека журналу «Історія та правознавство», Вип. 10).

Ляшенко З. «Під дзвін шабель в боях кривавих козацька народилась слава...» : [боротьба укр. народу із турецько-татарськими нападниками] / З. Ляшенко // Все для Вчителя. – 2017. – **№ 4.** – С. 22-24.

Махун С. Г. 1000 великих полководців XI-початок XVIII століття / С. Г. Махун. – Київ : Школа – 2005. – 239 с.

Мицик Ю. А. Іван Сірко / Ю. А. Мицик. – Київ : ТОВ «Видавництво «Кліо», 2019. – 160 с.

Мовчан П. Уроки історії / П. Мовчан // Слово Просвіти. – 2018. – **5-11 квіт.** – С. 11.

Морозенко М. Іван Сірко – великий характерник ; Іван Сірко – славетний кошовий / М. Морозенко. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. – 366 с.

Морозенко М. Іван Сірко, славетний кошовий / М. Морозенко. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2013. – 266 с.

Перекопські перемоги І. Сірка // Сядро В., Скляренко В. Україна. 101 героїчна битва / В. Сядро, В. Скляренко. – Харків : Веста, 2010. – С. 32.

Похід запорожців під Перекоп 1675 р. // Гуржій О. І. Славетні битви. Від Донбасу до Карпат. Від Києва до Криму / О. І. Гуржій, О. П. Рєєнт. – Київ : Арій, 2015. – С. 124-128.

Сірко Іван Дмитрович (бл. 1610-1680) // Апанович О. Козацька енциклопедія для юнацтва : книга статей про історичне буття українського козацтва. – Київ : Веселка, 2009. – С. 515-528.

Сірко Іван Дмитрович // Козацька абетка : коротка історія українського козацтва для дітей і дорослих / автор-упорядник О. С. Яремійчук. – Київ : Веселка, 2013. – С. 64-65.

Сірко Іван Дмитрович // Провідники духовності в Україні : довідник / за

заг. ред. І. Ф. Кураса. – Київ : Вища школа, 2003. – С. 96-97.

Славетний кошовий отаман Іван Сірко // Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків / О. Апанович. – Київ : Дніпро, 1991. – С. 191-206.

Фененко М. Слідами запорожців / М. Фененко // Українська звитяга і мужність : хрестоматія з військово-патріотичного виховання молоді / упоряд. С. Рудюк. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2010. – С. 211-212.

Яворницький Д. І. Іван Дмитрович Сірко, славний кошовий отаман війська Запорізьких низових козаків / Д. І. Яворницький ; [пер. з рос. В. Чуйка]. – Дніпропетровськ : Промінь, 1990. – 190 с.

Твори про Івана Сірка

Бабенко Г. Шляхом бурхливим : історичні повісті / Г. Бабенко – Харків : Фоліо, 2019. – 458 с.

Вальд В. Останній бій Урус-шайтана : історико-пригод. роман / В. Вальд. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. – 496 с.

Заклятий козак : історичні повісті та оповідання / упоряд. та передм. О. Мишанича. – Київ : Обереги 1994. – 544 с.

Кулаковський В. М. Іван Сірко : роман / В. М. Кулаковський. – Київ : Молодь, 1992. – 320 с.

Мушкетик Ю. Яса : роман / Ю. Мушкетик. – Київ : Дніпро, 1990. – 831 с.

Попович Л. Сірко : за мотивами народних казок / Л. Попович. – [Тернопіль] : [Навчальна книга-Богдан], [2012]. – 16 с.

Сірко : [для читання дорослими дітям]. – [Харків] : [Школа], [2016]. – 11 с.

Терлецький В. Книга сили. Віра : романи / В. Терлецький. – Київ : Білка, 2021. – 336 с.

Українські народні казки. – Київ : Просвіта, 2004. – 544 с.

Українська дитяча література : антологія / упорядник Л. П. Козачок. – Київ : Вища школа, 2002. – 519 с.

Улюблена українська читанка : хрестоматія для позакласного та сімейного читання : 1-5 клас / уклад. С. М. Заготова. – Донецьк : БАО, 2010. – 608 с.

Химко А. Засвіти : історичний роман / А. Химко. – Київ : Радянський письменник, 1990. – 447 с.

Шкляр В. Характерник : роман / В. Шкляр. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. – 304 с.

Електронні ресурси

Бекетов В. М. К истории перезахоронения кошевого атамана Сирко [Електронний ресурс] / В. М. Бекетов // Моє місто – Херсон : [сайт]. – Текст. дані. – Херсон, 2017. – Режим доступу: <http://mycity.kherson.ua/journal/letopis3/sirko.html> (дата звернення: 17.04.2020). – Назва з екрана.

92-га механізована бригада імені Кошового Отамана Івана Сірка [Електронний ресурс] // Національний заповідник «Хортиця» : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2025. – Режим доступу: <https://ostriv.org/92-ga-mehanizovana-brigada-imeni-koshovogo-otamana-ivana-sirka/> (дата звернення: 30.04.2024). – Назва з екрана.

Зятьєв С. За життя Іван Сірко встановив кілька рекордів в історії Запорозької Січі [Електронний ресурс] / С. Зятьєв // АрміяInform : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2021/10/14/za-zhyttya-ivan-sirko-vstanovyyv-kilka-rekordiv-v-istoriyi-zaporozkoyi-sichi/> (дата звернення: 30.04.2024). – Назва з екрана.

Іван Сірко: походи в Крим та Волоську землю [Електронний ресурс] // Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. І. Яворницького : [сайт]. – Текст. дані. – Дніпро, 2012. – Режим доступу: https://www.museum.dp.ua/uk/sirko_01/ (дата звернення: 30.04.2024). – Назва з екрана.

Кащенко А. Іван Сірко [Електронний ресурс] / А. Кащенко // Українські легенди : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2021. – Режим доступу: https://www.ukrlegenda.org/kozak/51-ivan_sirko.php (дата звернення: 30.04.2024). – Назва з екрана.

Мицик Ю. Іван Сірко [Електронний ресурс] / Ю. Мицик // Про світ : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.]. – Режим доступу: <http://prosvit.in.ua/history/sirko.html> (дата звернення: 30.04.2024). – Назва з екрана.

Мустафін О. Барон Сірко Ла-Маншський, або легенда про «козаків кардинала» [Електронний ресурс] / О. Мустафін // Історична правда : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2019. – Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/08/26/156134/> (дата звернення: 30.04.2024). – Назва з екрана.

Печерський А. 92 бригада імені Івана Сірка: бийся за побратимів, як Росомаха [Електронний ресурс] / А. Печерський // АрміяInform : [сайт]. – Текст і граф. дані. – Київ, 2025. – Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2025/04/03/92-brygada-imeni-ivana-sirka-byjsya-za-pobratymiv-yak-rosomaha/> (дата звернення: 30.04.2024). – Назва з екрана.

Підгола Ю. Кілька разів похований кошовий-рекордсмен: 10 фактів про людину-легенду Івана Сірка [Електронний ресурс] / Ю. Підгола // Суспільне Культура [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2022. – Режим доступу: <https://suspilne.media/culture/51995-10-faktiv-pro-ivana-sirka/> (дата звернення: 17.04.2020). – Назва з екрана.

Репан О. Загадковий і легендарний Іван Сірко [Електронний ресурс] / О Репан // Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія : [сайт]. – Текст. дані. – Дніпро, 2022. – Режим доступу: <https://www.libr.dp.ua/?do=ukrainica&id=5&idg=42> (дата звернення: 30.04.2024). – Назва з екрана.

Рудницький Ю. Непереможний герой Дюнкерка. Сім міфів про Івана Сірка [Електронний ресурс] / Ю Рудницький // Локальна історія : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2023. – Режим доступу: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/neperemozhnii-geroi-diunkerka-sim-mifiv-pro-ivana-sirka/> (дата звернення: 30.04.2024). – Назва з екрана.

Сегеда С. Могила Івана Сірка: історія, міфи, дослідження [Електронний ресурс] / С. Сегеда // Spadok.org.ua : інформаційно-аналітичний, культурно-просвітницький портал : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2022. – Режим доступу: <https://spadok.org.ua/ukrayinske-kozatstvo/mogyla-ivana-sirka-istoriya-mify-> (дата звернення: 30.04.2024). – Назва з екрана.

Сухих Л. А. Іван Дмитрович Сірко – славний кошовий отаман Війська Запорозького Низового [Електронний ресурс] / Л. А. Сухих // Центральний державний історичний архів України : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <https://cdiak.archives.gov.ua/v Ivan Sirko otaman.php> (дата звернення: 30.04.2024). – Назва з екрана.

Шепель Ф. Іван Сірко: дійсність і легенди, або що писала про кошового отамана зарубіжна преса XVII століття [Електронний ресурс] / Ф. Шепель // День : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2012. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/article/ukrayina-incognita/ivan-sirko-diysnist-i-lehendy> (дата звернення: 30.04.2024). – Назва з екрана.

Л. Г. (Джей Джи) Л. Іван Сірко. Цікаві факти [Електронний ресурс] / Л. Г. (Джей Джи) // Dovidka.biz.ua-Довідник цікавих фактів та корисних знань : [сайт]. – Київ, 2017. – Режим доступу: <https://dovidka.biz.ua/ivan-sirko-tsikavi-fakti> (дата звернення: 17.04.2020). – Назва з екрана.

Бібліографічний посібник

Іван Сірко: яким ми його не знаємо

(до 420 (415) річчя від дня народження Івана Сірка)

Бібліографічний покажчик

Упорядник:

Карпінська Надія

Редактор

Н. Фенько

Комп'ютерний набір

Н. Карпінська

Комп'ютерна верстка

О. Якубовський

Відповідальна за випуск

С. Сичова

Підписано до друку 9.06.2025 32 стор. Тираж 1 прим.

Обласна бібліотека для юнацтва імені Олеся Гончара

36039, м. Полтава, вул. Олеся Гончара, 25 а

[http:// libgonchar.org](http://libgonchar.org)

E-mail: pobugonchara@ukr.net